

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้มุ่งวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลกระทบของอายุแรกสมรสกับแบบแผนการคุมกำเนิดต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย โดยใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจประชากรและอนามัยในประเทศไทย ดำเนินการสำรวจข้อมูลโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2530 สำหรับประชากรตัวอย่างของโครงการดังกล่าว แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ชุมชนหรือหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตเทศบาล 2) คริวเรือนส่วนบุคคลทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท 3) สตรีที่เคยสมรสอายุระหว่าง 15-49 ปี ซึ่งอาศัยอยู่ในคริวเรือนส่วนบุคคล ณ วันสำรวจ แต่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะกลุ่มสตรีที่มีอายุ 15-49 ปี สมรสเพียงครั้งเดียว มีบุตรเกิดรอดอย่างน้อย 1 คน ไม่เคยมีบุตรที่เสียชีวิต และปัจจุบันอยู่กินกับสามี ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวมีผลทำให้สตรีกลุ่มเป้าหมายมีจำนวนทั้งสิ้น 4,246 ราย

สำหรับตัวแปรตามที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ จำนวนบุตรเกิดรอดเป็นดัชนีแทนภาวะเจริญพันธุ์ ส่วนตัวแปรอิสระได้แก่ อายุแรกสมรส และแบบแผนการคุมกำเนิด นอกจากนี้ได้นำเอาปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ระยะเวลาสมรส ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาควิชาที่อยู่อาศัยของสตรี มาร่วมพิจารณาด้วย ในการศึกษาคั้งนี้ได้แบ่งสตรีออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงก่อนการประกาศนโยบายประชากร (ก่อนปี พ.ศ. 2513) และกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงหลังการประกาศนโยบายประชากร (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นไปจนถึงช่วงการสำรวจ) โดยตั้งสมมติฐานไว้ว่า อายุแรกสมรส การใช้หรือไม่ใช้อุปกรณ์คุมกำเนิดของสตรี น่าจะถูกกำหนดโดยปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ระยะเวลาสมรส ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาควิชาที่อยู่อาศัยของสตรี และความแตกต่างของภาวะเจริญพันธุ์ในกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงก่อนการประกาศนโยบายประชากร น่าจะถูกกำหนดด้วยอายุแรกสมรส ส่วนความแตกต่างของภาวะเจริญพันธุ์ในกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงหลังการประกาศนโยบายประชากร น่าจะถูกกำหนดด้วย อายุแรกสมรส

กับการใช้การคุมกำเนิด การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way analysis of variance) แล้วจึงทดสอบความสัมพันธ์ด้วยอัตราส่วน "เอฟ"(F-ratio) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยการจับคู่เปรียบเทียบด้วยวิธีของเซฟฟี นอกจากนี้ยังใช้การวิเคราะห์จำแนกหมู่ (Multiple classification analysis) ร่วมกับ ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

กลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงก่อนการประกาศนโยบายประชากร (ก่อนปี พ.ศ. 2513)

1. อายุแรกสมรส ในกลุ่มสตรีอายุปัจจุบัน 30-39 ปี พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสกับจำนวนบุตรเกิดรอดมีทิศทางไม่สอดคล้องกับสมมติฐานทั้งหมด กล่าวคือ สตรีที่มีอายุแรกสมรส 18-19 ปี มีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยมากที่สุด และสตรีที่มีอายุแรกสมรส 20 ปี ขึ้นไปมีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามความแตกต่างดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มสตรีอายุปัจจุบัน 30-39 ปี เป็นกลุ่มที่สมรสในช่วงใกล้ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การประกาศนโยบายประชากร ซึ่งจะมีสตรีบางส่วนเริ่มใช้อุปกรณ์คุมกำเนิด หรืออาจจะเป็นเพราะว่าสตรีที่สมรส เมื่ออายุ 17 ปีหรือต่ำกว่า เป็นกลุ่มสตรีที่สมรสอายุน้อย สภาพร่างกายอาจจะไม่สมบูรณ์อย่างเต็มที่สำหรับการมีบุตร จึงทำให้ไม่พบว่าเป็นกลุ่มที่มีบุตรเกิดรอดมากที่สุด เมื่อนำเอาระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทิศทางเปลี่ยนแปลงไปจากระดับ 2 ตัวแปร กล่าวคือ สตรีที่ทำงานก่อนและหลังสมรส สตรีที่ก่อนและหลังสมรสทำงานไม่ต่อเนื่องและสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ มีทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตรงกับสมมติฐาน คือ อายุแรกสมรสมีความสัมพันธ์เชิงลบกับจำนวนบุตรเกิดรอด แต่ความสัมพันธ์นี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่าในกลุ่มสตรีที่ไม่ทำงานก่อนและหลังสมรส มีทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตรงกับระดับ 2 ตัวแปร และความสัมพันธ์นี้มีนัยสำคัญทางสถิติ สหสัมพันธ์นี้เห็นว่า ผลกระทบของอายุแรกสมรสส่งผลอย่างชัดเจนต่อจำนวนบุตรเกิดรอดในกลุ่มสตรีที่ไม่ทำงานก่อนและหลังสมรส เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า สตรีที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มของบุตรเกิดรอดมากกว่าสตรีที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า จากข้อค้นพบที่กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี และภาคที่สตรีอาศัย ต่างก็มีอิทธิพลร่วมกับอายุแรกสมรส ส่งผลกระทบทำให้เกิดความผันแปรของ

จำนวนบุตรเกิดรอด แม้ว่าทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรจะไม่สอดคล้องกับสมมติฐานทั้งหมด และความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติก็ตาม

ในกลุ่มสตรีอายุ 40-49 ปี พบว่าความสัมพันธ์ 2 ตัวแปรสอดคล้องกับสมมติฐาน และความสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ อายุแรกสมรสส่งผลเชิงลบต่อจำนวนบุตรเกิดรอด เมื่อนำเอาตัวแปรอื่นๆมาร่วมพิจารณาด้วย พบว่า กลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษาต่ำ (0-4 ปี) กลุ่มสตรีที่ก่อนและหลังสมรสทำงานไม่ต่อเนื่อง กลุ่มสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ ซึ่งมีอายุแรกสมรสแตกต่างกันจะบุตรเกิดรอดแตกต่างกันน้อยมาก จนกระทั่งความแตกต่างนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงนัยให้เห็นว่าในกลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษาต่ำ อาจมีความต้องการจำนวนบุตรที่ปรารถนาใกล้เคียงกัน และขณะหนึ่งยังไม่มีอุปสรรคการคุมกำเนิดให้ใช้อย่างแพร่หลาย สำหรับสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ อาจเนื่องมาจากมีกลุ่มสตรีในจังหวัดภาคใต้รวมอยู่ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ถือว่าการคุมกำเนิดขัดกับหลักคำสอนศาสนา ส่วนกลุ่มสตรีที่ก่อนและหลังสมรสทำงานไม่ต่อเนื่อง มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรน้อยมาก จนความสัมพันธ์ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อาจเป็นเพราะว่า ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ในกลุ่มสตรีดังกล่าวส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70) ทำงานก่อนการสมรส และเมื่อสมรสแล้วจะหยุดการทำงาน จึงทำให้เห็นผลกระทบของการทำงานน้อยมาก ที่ส่งผ่านตัวแปรอายุแรกสมรส ไปยังจำนวนบุตรเกิดรอด อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า เมื่อนำเอาระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการคุมกำเนิดของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรี มาเป็นตัวแปรควบคุม พบว่า มีอิทธิพลร่วมกับอายุแรกสมรสส่งผลทำให้เกิดความผันแปรของจำนวนบุตรเกิดรอดไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสมมติฐานและนัยสำคัญทางสถิติ

2. แบบแผนการคุมกำเนิด ในกลุ่มสตรีอายุ 30-39 ปี เมื่อยังไม่นำเอาปัจจัยอื่นๆมาร่วมพิจารณาด้วย พบว่า แบบแผนการคุมกำเนิดกับจำนวนบุตรเกิดรอด มีทิศทางความสัมพันธ์สอดคล้องกับสมมติฐานเป็นบางส่วน แต่ความสัมพันธ์มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ กลุ่มสตรีที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วแต่ปัจจุบันไม่ใช้ มีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยน้อยที่สุด และกลุ่มสตรีที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดช้าและปัจจุบันไม่ได้ใช้ มีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยมากที่สุด สำหรับกลุ่มสตรีที่ไม่เคยใช้คุมกำเนิดเลย มีแนวโน้มของจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่ากลุ่มสตรีที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็ว และปัจจุบันมีการใช้และไม่ใช้ อาจเนื่องมาจากกลุ่มสตรีที่ไม่เคยใช้การคุมกำเนิดเลย มีปัญหาการมีบุตรยากร่วมด้วย จึงทำให้ไม่ใช้เป็นกลุ่มสตรีที่มีบุตรเกิดรอดมากที่สุด นอกจากนี้กลุ่มสตรีที่

เริ่มใช้การคุมกำเนิดช้า อาจจะใช้การคุมกำเนิดเพื่อยุติการมีบุตร อย่างไรก็ตามสตรีอายุ 30-39 ปี สามารถจะมีบุตรได้อีก เมื่อนำเอาระยะเวลาสมรส ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงาน ของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรีมาเป็นตัวแปรควบคุม ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่อาจสรุปได้อย่างแน่ชัด ว่ามีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือไม่ เนื่องจากมีข้อจำกัด ในจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลไม่ครบทุกกลุ่ม

สำหรับสตรีอายุ 40-49 ปี ในระดับความสัมพันธ์ 2 ตัวแปร พบว่าสตรีเริ่มใช้การ คุมกำเนิดเร็วและปัจจุบันยังใช้ มีบุตรเกิดรอดน้อยที่สุด ส่วนสตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดช้าและปัจจุบัน ไม่ได้ใช้ มีบุตรเกิดรอดมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า สตรีไม่เคยใช้คุมกำเนิดเลย มีแนวโน้มของ บุตรเกิดรอดมากกว่ากลุ่มสตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วทั้ง 2 กลุ่ม เมื่อควบคุมด้วยระยะเวลาสมรส ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรี พบว่าตัวแปรดังกล่าว มีอิทธิพลร่วมกับแบบแผนการคุมกำเนิดของสตรี ส่งผลทำให้สตรีมีบุตรเกิดรอดแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นระดับการศึกษาของสตรีไม่อาจสรุปได้อย่างแน่ชัด เนื่องจากมีข้อจำกัด ของจำนวนตัวอย่าง นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือ ซึ่งมีแบบแผนการคุมกำเนิด ที่แตกต่างกัน จะมีบุตรเกิดรอดแตกต่างกันน้อยมาก จนกระทั่งความแตกต่างนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าสตรีในภาคเหนือในรุ่นก่อนมีความต้องการขนาดครอบครัวที่ปรารถนาใกล้เคียงกัน

กลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงหลังการประกาศนโยบายประชากร (หลังปี พ.ศ. 2513)

1. อายุแรกสมรส ผลการวิเคราะห์ระดับ 2 ตัวแปร พบว่ากลุ่มสตรีอายุ 15-24 ปี อายุ 25-29 ปี อายุ 30-49 ปี ที่มีอายุแรกสมรสแตกต่างกัน จะมีบุตรเกิดรอดแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ โดยพบว่า อายุแรกสมรสมีความสัมพันธ์เชิงลบกับจำนวนบุตรเกิดรอดในสตรีทั้ง 3 กลุ่มอายุ เมื่อนำเอาตัวแปรอื่นๆ มาควบคุมในสตรีทั้ง 3 กลุ่มอายุ ยังคงพบว่า ระดับการศึกษา ของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรี มีอิทธิพลร่วมกับอายุแรกสมรสส่งผล ทำให้เกิดความผันแปรของจำนวนบุตรเกิดรอด นอกจากกลุ่มสตรีอายุ 15-24 ปี ที่อาศัยอยู่ใน ภาคเหนือ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสกับจำนวนบุตรเกิดรอดมีน้อยมาก จนกระทั่ง ความสัมพันธ์นี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าสตรีรุ่นใหม่ (อายุ 15-24 ปี) ในภาคเหนือ

อาจจะมีการใช้อุปกรณ์คุมกำเนิดค่อนข้างแพร่หลาย สอดคล้องกับผลการสำรวจภาวะการคุมกำเนิดในประเทศไทยรอบที่ 3 ที่พบว่า สตรีในภาคเหนือมีอัตราการใช้การคุมกำเนิดสูงกว่าภาคอื่นๆ ยกเว้น กรุงเทพมหานคร (Kamnuasilpa et. al, 1985 : 51)

2. แบบแผนการคุมกำเนิด การพิจารณาความสัมพันธ์เบื้องต้นระหว่างแบบแผนการคุมกำเนิดกับจำนวนบุตรเกิดรอด พบว่า ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง มีความสอดคล้องกันสมมติฐานเป็นบางส่วน แต่ความสัมพันธ์นี้ยังคงมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ กลุ่มสตรีอายุ 15-24 ปี และอายุ 30-49 ปี ที่ไม่เคยใช้การคุมกำเนิดเลยมีแนวโน้มของบุตรเกิดรอดมากกว่าสตรีที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วแต่ปัจจุบันไม่ใช้ ส่วนกลุ่มสตรีอายุ 25-29 ปี พบว่า สตรีที่ไม่เคยใช้คุมกำเนิดเลย มีแนวโน้มของบุตรเกิดรอดมากกว่าสตรีที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วและปัจจุบันยังใช้และไม่ใช้ นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีทั้ง 3 กลุ่มอายุ ที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดช้าและปัจจุบันไม่ได้ใช้ มีบุตรเกิดรอดมากที่สุด และในกลุ่มสตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วแต่ปัจจุบันไม่ใช้ มีบุตรเกิดรอดน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะว่าสตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดช้า จะใช้การคุมกำเนิดเพื่อยุติการมีบุตร ส่วนสตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วจะใช้การคุมกำเนิดเพื่อเว้นระยะการมีบุตร สำหรับกลุ่มสตรีที่ไม่เคยใช้การคุมกำเนิดเลย อาจจะมีปัญหาการมีบุตรยากร่วมด้วย จึงทำให้ไม่ใช้เป็นกลุ่มที่มีบุตรเกิดรอดมากที่สุด เมื่อนำเอาตัวแปรอื่นๆมาร่วมพิจารณาดู พบว่า ระยะเวลาสมรส ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี และภาคที่อยู่อาศัยของสตรี มีอิทธิพลร่วมกับแบบแผนการคุมกำเนิด ส่งผลทำให้เกิดความผันแปรของจำนวนบุตรเกิดรอดในสตรีทั้ง 3 กลุ่มอายุ

การวิเคราะห์ผลในกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงหลังการประกาศนโยบายประชากร

ในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอายุแรกสมรสกับแบบแผนการคุมกำเนิด ส่งผลกระทบต่อจำนวนบุตรเกิดรอด โดยวิธีหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยอัตราส่วน "เอฟ" ด้วยวิธีจับคู่เปรียบเทียบของเซฟฟี พบว่า ในกลุ่มสตรีอายุ 30-49 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มอายุที่อยู่ในช่วงปลายของวัยเจริญพันธุ์ มีทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรใกล้เคียงกับสมมติฐาน กล่าวคือ กลุ่มสตรีสมรสอายุน้อยและเคยคุมกำเนิดมีบุตรเกิดรอดมากที่สุด อันดับรองลงมาคือ สตรีสมรสอายุมากและเคยคุมกำเนิด ส่วนสตรีสมรสอายุมากและไม่เคยคุมกำเนิดมีบุตรเกิดรอดน้อยที่สุด มีข้อสังเกตคือ พบว่าสตรีเคยคุมกำเนิดมีแนวโน้มของบุตรเกิดรอดมากกว่าสตรีไม่เคยคุมกำเนิด อาจเป็นเพราะว่าสตรีไม่เคยคุมกำเนิดประสบกับปัญหาการมีบุตรยากหรืออาจเป็นเพราะเกิดจากความผันผวนของค่าเฉลี่ย

จำนวนบุตรเกิดรอด โดยมีสาเหตุมาจากสตรีไม่เคยคุมกำเนิดเลยมีจำนวนตัวอย่างน้อย แม้ว่าผู้วิจัยได้นำกลุ่มสตรีอายุ 30-49 ปี ที่สมรสในช่วงก่อนการประกาศนโยบายประชากรมาวิเคราะห์ผลร่วมด้วย ก็ยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสอดคล้องกับสมมติฐานเป็นบางส่วน โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า สตรีที่สมรสในช่วงหลังการประกาศนโยบายประชากร ตัวแปรอายุแรกสมรสส่งผลกระทบต่อจำนวนบุตรเกิดรอด แต่การคุมกำเนิดมีผลทำให้เกิดความผันแปรของจำนวนบุตรเกิดรอด ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สำหรับผลกระทบของอายุแรกสมรสกับแบบแผนการคุมกำเนิดที่มีต่อจำนวนบุตรเกิดรอด โดยการวิเคราะห์ผลด้วยวิธีจำแนกหมู่ ซึ่งได้นำเอาปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรี และอายุปัจจุบัน มาศึกษาาร่วมด้วยพบว่า ตัวแปรอายุแรกสมรสและแบบแผนการคุมกำเนิด มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรเกิดรอดไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกับการวิเคราะห์ผลด้วยวิธีความแปรปรวนทางเดียว ส่วนระดับการศึกษาของสตรี มีความสัมพันธ์เชิงลบกับจำนวนบุตรเกิดรอด สำหรับแบบแผนการทำงานของสตรี พบว่า สตรีที่ทำงานก่อนและหลังสมรสมีจำนวนบุตรเกิดรอดน้อยกว่ากลุ่มสตรีที่มีแบบแผนการทำงานประเภทอื่นๆ นอกจากนี้ยังพบว่า สตรีที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือมีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ยน้อยที่สุด และสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคใต้มีบุตรเกิดรอดมากที่สุด ส่วนสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบุตรเกิดรอดมากเป็นอันดับรองลงมาจากสตรีที่อาศัยอยู่ในภาคใต้ สำหรับตัวแปรอายุปัจจุบัน พบว่า สตรีมีบุตรเกิดรอดมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น ทั้งในกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายประชากร นอกจากประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีข้อสรุปอีกประการหนึ่งคือ ในกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงก่อนการประกาศนโยบายประชากร พบว่า ตัวแปรอายุแรกสมรสและอายุปัจจุบัน มีอิทธิพลต่อความผันแปรของจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าตัวแปรอื่นๆ ส่วนในช่วงหลังการประกาศนโยบายประชากร อายุแรกสมรสมีอิทธิพลทำให้เกิดความผันแปรของจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าตัวแปรอื่นๆ

ในท้ายที่สุดจากผลการวิเคราะห์ที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้สรุปได้ว่า อายุแรกสมรสส่งผลกระทบต่อจำนวนบุตรเกิดรอด และเห็นภาพความสัมพันธ์ได้ชัดเจนกว่าแบบแผนการคุมกำเนิด ทั้งในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายประชากร กล่าวคือ อายุแรกสมรสมีทิศทางความสัมพันธ์ในเชิงลบกับจำนวนบุตรเกิดรอด ขณะที่พบว่าแบบแผนการคุมกำเนิดที่ใช้เป็นตัวแปร

สำคัญอีกตัวหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ส่งผลกระทบต่อภาวะเจริญพันธุ์ในทิศทางของความสัมพันธ์ที่ยังไม่ชัดเจน นอกจากนี้ตัวกำหนดใกล้ขีดที่ 2 ตัวแล้ว ยังพบว่ามิตติผลของตัวแปรอื่นๆ ที่ส่งผ่านตัวกำหนดใกล้ขีดไปยังภาวะเจริญพันธุ์ (จำนวนบุตรเกิดรอด) ได้แก่ ระดับการศึกษาของสตรี แบบแผนการทำงานของสตรี ภาคที่อยู่อาศัยของสตรี

จากผลการศึกษาที่สรุปให้เห็นความสัมพันธ์ที่ชัดเจนระหว่างอายุแรกสมรสกับจำนวนบุตรเกิดรอด และความสัมพันธ์ที่ไม่ชัดเจนระหว่างแบบแผนการคุมกำเนิดกับจำนวนบุตรเกิดรอด ที่พบทั้งในกลุ่มสตรีที่สมรสในช่วงก่อนและหลังการประกาศนโยบายประชานี้ ผู้วิจัยจึงได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อค้นพบนี้ไว้หลายประการ กล่าวคือ อายุแรกสมรสเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย โดยเป็นตัวกำหนดจุดเริ่มต้นของการเริ่มมีเพศสัมพันธ์ (ฉันทสามภรรยา) และการตั้งครรภ์ รวมทั้งการมีบุตรที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Legitimate birth) ดังนั้นการที่สตรีแต่ละคนมีจุดเริ่มต้นในการมีเพศสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน จึงน่าจะเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการเริ่มตั้งครรภ์ และท้ายที่สุดก็มีจำนวนบุตรเกิดรอดที่ต่างกันไป (หากสตรีเหล่านี้มิได้มีการใช้การคุมกำเนิด) ด้วยเหตุนี้เองทำให้การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกำหนดคือ อายุแรกสมรสกับตัวแปรตามคือ จำนวนบุตรเกิดรอด ในทิศทางความสัมพันธ์ที่ชัดเจนมากกว่า สำหรับความสัมพันธ์ที่ไม่ชัดเจนระหว่างแบบแผนการคุมกำเนิดและจำนวนบุตรเกิดรอด ที่วิเคราะห์มาได้จากการศึกษาครั้งนี้ อาจจะมีสาเหตุสำคัญมาจากความคลุมเครือของคำจำกัดความของตัวแปรที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งได้กำหนดให้มิติขั้นที่ใช้วัดความเร็ว-ช้า ในการคุมกำเนิดของสตรีแต่ละคน โดยนำมาสัมพันธ์กับจำนวนบุตรเกิดรอด (แทนจำนวนบุตรที่มีชีวิต) ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระยะห่างการมีบุตรและการใช้การคุมกำเนิดในแต่ละครั้ง ปัญหาทั้งสองประการนี้ได้กลายเป็นข้อจำกัดของข้อมูล ซึ่งอาจมีผลทำให้เกิดความแปรปรวนได้บ้างในการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรแบบแผนการคุมกำเนิดกับตัวแปรตาม ทำให้ความสัมพันธ์นั้นไม่ชัดเจนเท่าที่เคยพบจากผลงานวิจัยในอดีตของประเทศไทย ที่พบว่า การคุมกำเนิดเป็นตัวแปรกำหนดที่มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้สตรีลดระดับภาวะเจริญพันธุ์ และมีจำนวนบุตรเกิดรอดที่แตกต่างกันออกไปได้

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หากสตรีมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น มีการทำงานก่อนและหลังสมรส จะช่วยกระตุ้นให้สตรีเห็นความสำคัญของการสมรสเมื่อมีอายุมากขึ้น และปัจจัยเหล่านี้มีผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทำให้มีความต้องการบุตรจำนวนน้อย ในที่สุดก็จะยอมใช้อุปกรณ์คุมกำเนิด ได้ง่ายขึ้น ดังนั้นรัฐบาลควรส่งเสริมหรือกระตุ้นให้กลุ่มสตรีที่มีระดับการศึกษา 0-3 ปี หรือ 4-7 ปี ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษานอกหรือในระบบ เพื่อเพิ่มโอกาสให้สตรี ได้ทำงานในอาชีพที่มั่นคง มีรายได้เป็นประจำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทางอ้อมทำให้ภาวะเจริญพันธุ์ลดลง

ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ แม้ว่าแบบแผนการคุมกำเนิดจะส่งผลไม่ชัดเจนต่อภาวะเจริญพันธุ์ (จำนวนบุตรเกิดรอด) ดังได้อภิปรายถึงสาเหตุในข้างต้นแล้ว แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้ว พบว่า สตรีที่เริ่มใช้การคุมกำเนิดเร็วเป็นกลุ่มที่มีบุตรเกิดรอดน้อยที่สุด เนื่องจากสตรีกลุ่มนี้ใช้การ คุมกำเนิดเพื่อเว้นระยะการมีบุตร โดยจะเริ่มใช้การคุมกำเนิดครั้งแรกขณะที่ยังไม่มีการมีบุตร หรือมีบุตร เพียงหนึ่งคนเท่านั้น ดังนั้นหากรัฐบาลต้องการที่จะลดอัตราเพิ่มของประชากรให้ได้ตามเป้าหมาย ควรจะส่งเสริมหรือชักจูงให้สตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดขณะที่ยังไม่มีการมีบุตรเป็นลำดับแรก โดยเฉพาะ ในพื้นที่ที่สตรียังคงมีภาวะเจริญพันธุ์สูง เช่น ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

ในส่วนของความสำคัญของอายุแรกสมรสที่มีต่อภาวะเจริญพันธุ์ที่ต่ำกว่านั้น การวิจัยต่อไป ในอนาคตควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นว่าจมีมาตรการใดหรือควรจะดำเนินนโยบายอื่นใดอีกบ้าง สามารถส่งเสริมให้สตรีที่มีอายุแรกสมรสสูงขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีที่แห้วใหม่จะไม่ ศึกษาคือต่อและสมรสอายุน้อย รัฐบาลจะดำเนินนโยบายส่งเสริมให้สตรีเริ่มใช้การคุมกำเนิดก่อน การมีบุตรคนแรก ควรจะต้องมีการศึกษาว่ามีปัจจัยใดเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจที่จะใช้หรือไม่ใช้ การคุมกำเนิด โดยเฉพาะในกลุ่มสตรีที่สมรสอายุน้อย ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเริ่มมีบุตรเมื่ออายุน้อยเช่นกัน